

Семергей Наталія Володимирівна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук
Української медичної стоматологічної академії (Полтава, Україна)

Сучасні історики про ідею соборності як етос українського національного руху імперської доби

Початок третього тисячоліття позначився піднесенням українського національно-етнічного, суспільно-політичного, громадянського та духовно-культурного життя, яке із здобуттям Україною соборності та державної незалежності набуло нових імпульсів та започаткувало потрійну трансформацію українського суспільства. На думку істориків (Я. Ісаєвич, Г. Касьянов, В. Сарбей) сучасний етап національного руху є свідченням безперервності, поетапності та наступності реалізації ідеї соборності українства та національно-культурного відродження, яке українські землі переживають із кінця XVIII століття. Широкий масштаб і національний характер українського відродження відіграв виняткову державотворчу роль, адже його зміст забезпечив формування та «соціалізацію» національної ідеї, «масовізацію» національної свідомості, а відтак розвиток націєтворчих процесів.

Ідеї соборності, без сумніву, належить статус цементуючого ферменту нації, адже її ціннісне обґрунтування, суспільна легітимація та інституційне оформлення є ключовим індикатором завершеності націєтворчих процесів всередині етносу. Українська соборність має тривалу історію, а постмодерні трансформації, які сьогодні переживає країна, раз у раз стають верифікацією міцності її політичних, духовно-культурних, соціальних, правових та інших підвалин. В осмисленні логіки, закономірностей та особливостей українського історичного процесу поняття соборності належать до кола пріоритетних. Зміст категорії досить масштабний, а її застосування є правомірним не лише у висвітленні української історії імперського XIX століття, але й щодо аналізу інших, насамперед етатичних періодів вітчизняного історичного поступу – Київська Русь, Військо Запорозьке, УНР, Українська Держава, новітній етап незалежності України.

Так, у новітньому дослідженні О. Реєнта та І. Жиленкової підкреслено, що саме XIX століття стало періодом найвищого піднесення українського національно-визвольного руху та утвердження української державно-соборницької ідеї. Вчені

констатували: «... суспільно-політичні й етносоціальні процеси ХІХ століття поступово готували підґрунтя для сприйняття «української ідеї» все більшою частиною населення українських земель, розділених кордоном, переконували його в необхідності спільної боротьби за свої соціальні, національні, політичні права. Зростання економічних суперечностей і соціальної напруги у кінці ХІХ – напочатку ХХ століття, масові виступи селян та робітників, опозиційний рух інтелігенції прискорили утворення українських національних політичних партій та організацій. У їхніх програмних положеннях (хоча й різною мірою) відбивалося прагнення українців жити в єдиній національній суверенній державі. Цей факт засвідчував їхнє перетворення на політичну націю, виводив національно-визвольний рух на якісно новий рівень» [4, с. 6; 9]. Сучасні історики розглядають українське національно-культурне відродження як період активного формування ідеї та інституційного оформлення української соборності не лише у територіальному, але й у ментальному вимірах.

Методологічно цінним для історичного розуміння розвитку феномену соборності в імперську добу є виокремлення Я.Калакурою семи її складників: природно-географічний ландшафт (території формування та самоствердження українського етносу, самодостатність української етнічної території для організації життя соціуму); людський чинник, український етнос (етнічна єдність східних і західних українців, спільність побуту, звичаїв, обрядів, соборна ідентичність за етнічними та громадянськими критеріями); соціокультурний, ідейний, духовно-культурний та ментальний чинники (спільність мови, історичної пам'яті, релігії, менталітету, культурно-історичних травм тощо); фінансово-господарська соборність та економічний суверенітет (збалансований економічний та фінансовий комплекси, цілісність економічної системи, консолідація ресурсів, економічне вирівнювання та поглиблення співпраці); державно-політичний чинник (неперервність хронології українського суспільно-політичного життя, легітимація у суспільстві ідеї соборної державності); захист соборності (військово-оборонний та інформаційний сегмент соборності України, захист її території та цінностей); геополітичний фактор (міжнародні чинники, які по-різному впливали на процеси утвердження української ідентичності, етнічної консолідації, ворожість сусідів та їхнє прагнення ослабити, розділити та

колонізувати Україну, боротьба проти антиукраїнських, сепаратистських, деструктивних та відцентрових сил) [2, с. 117-119].

Аналізуючи особливості становлення ідеї соборності України у другій половині XIX століття історики наголошують та її динамічному розвитку. Так І.Гошуляк виокремлює такі аспекти репрезентації соборності: 1) поява максими П.Чубинського «Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону»; соборна діяльність Наддніпрянської України та Галичини у межах Наукового Товариства імені Шевченка; інтелектуальна та просвітницька діяльність М. Драгоманова, його висновки про мовну та етнічну гомогенність українського народу від Кубані до Закарпаття, а також обґрунтування етнічного (етнографічного) принципу визначення національної території українців; літературно-творча спадщина І.Франка, який найголовнішою проблемою уважав «... розчвертування нашої землі і нашого народу і цілковиту відірваність нашу від величезної маси братів наших за кордоном»; діяльність Братства тарасівців, завданням яких була побудова соборної, цілої та неподільної України від Сяну до Кубані, від Карпат до Кавказу; наукові доробки Ю.Бачинського, М.Міхновського; політизація суспільного життя та соборницькі вимоги перших українських політичних партій; поява проекту Конституції соборної України 1905 року; маніфестація та наукове обґрунтування ідеї соборності України М. Грушевським [1, с. 44-61].

Сучасний історик В.Масненко розглядав ідею соборності українства як домінанту його національної консолідації. Він зазначав, що основою для неї стало виявлення обрисів спільної етнічної території та віднайдення етноісторичної єдності українців. Саме громадськість, зокрема громадівський рух у другій половині XIX століття забезпечили поширення ідеї соборності як духовної культурно-національної єдності українців. Згодом у процесі політизації національного руху ідея соборності стає критерієм успішності українського державотворення, що зрештою знаходить свій вияв в Акті Злуки, який символізував одвічне прагнення українців Сходу та Заходу до ментальної, духовно-культурної та територіальної єдності [3, с. 286-287].

Новітня історіографія розглядає розвиток ідеї соборності українства у XIX століття крізь призму духовно-культурного, ментального, територіального й нарешті державного вимів. Історики вважають, що саме соборність була домінантою як ціннісних

орієнтацій тогочасного українства, так й політичних вимог новоутворених партій та суспільних рухів. Українське національно-культурне відродження забезпечило культурницьке та історичне обґрунтування єдності українців, підготувало необхідні інтелектуальні ресурси для політизації боротьби за державну та територіальну єдність українців.

Список використаних джерел

1. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2009. 467 с.
2. Калакура Я.С. Соборність України як концепт новітньої історіографії. *Історична пам'ять*. 2015. Вип. 33. С. 116–125.
3. Масненко В. Історична думка та націєтворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.). Київ – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2001. 439 с.
4. Реєнт О., Жилєнкова І. Українське національне відродження в XIX-XX ст.: від територіальної суміжності до соборності в незалежній державі. *Краєзнавство*. 2019. №1. С. 5–22.

* * *

Тронько Тетяна Володимирівна,

кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (Полтава, Україна)

Мотиваційні засади благодійної діяльності (історіографічний аспект)

Благодійна діяльність в житті людства має глибокі коріння, а в нинішніх умовах епідемії коронавірусу вона набуває небувалого значення. Великий і малий бізнес закуповує засоби індивідуального захисту та медобладнання, надає пальне для автомобілів екстреної допомоги; виникають громадські об'єднання, щоб опікуватися в цей непростий час людьми похилого віку, малозабезпеченими. Що спонукає людей до цього? Якими мотивами керуються добродійці? Спробуємо дати відповіді на ці питання, спираючись на роботи науковців, які досліджували проблему благодійності на різних історичних етапах.

Наявну літературу з точки зору предмету нашого вивчення умовно можна поділити на дві групи. До першої відносимо загалом усі праці з проблем благодійності, оскільки автори кожної з них вважали за необхідне згадати про ті чинники, які спонукали людей